

KLASİK ŞİİRİMİZDE AŞK VE SADÂKAT

Yaşar AYDEMİR*

*Kandaysa Ka'be-i derûne toğrıdur yolın
Kimüñ ki sıdk-ı dül gibi kible-nümâsı var
Âşık*

ÖZET

Aşk ve sadâkat birbirinden ayrılmaz iki olgudur. Sadâkatin olmadığı yerde aşktan söz edilemez. Klasik edebiyatımızda aşk ve âşıklık söz konusu olduğunda sıdk, sadâkat ve sadık kelimelerinin aşk ve âşıklıkla sıklıkla bir arada kullanıldığı görülür.

Yazımızda aşk ve sadâkatin nasıl bir arada kullanıldığı, sadâkatin aşk olgusundaki rolü bir kompozisyon bütünlüğü içerisinde örneklerle ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aşk, sıdk, sadâkat, şâir, şiir.

LOVE AND LOYALTY IN OUR CLASSICAL LITERATURE

ABSTRACT

Love and loyalty are such terms that cannot be separable from each other. We cannot talk about love if there is no loyalty. In our classical literature (Ottoman Poetry), it was seen that the terms honesty, loyal, loyalty were used with love and lover.

In this article, how love and loyalty were used together and the role of loyalty in love will be presented with samples as a whole composition form.

Key Words: Love, honesty, loyalty, poet, poetry.

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
vasaraydemir@yahoo.com, aydemir@gazi.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

GİRİŞ

Edebiyat, insanoğlunun duygu ve düşüncelerini belli estetik ölçüler içerisinde dil malzemesiyle ifade etmesidir. Tabiatında soyutlama ve idealize etme özelliği bulunan, genelde sanat özelde edebiyat, yaşanmış ve bireyleri tarafından büyük oranda kabul görmüş ortak tecrübe ve değerlere dayanır. Duygu ve düşünceleriyle bir bütünü oluşturan insan, toplumsal bir varlıktır ve içinde bulunduğu toplumla birçok ortak değeri paylaşır. Bu değerlerin başında kuşkusuz o toplumun muhatap olduğu inancından gelen değerler vardır. Bunun yanında kendi tecrübeleri, birlikte yaşamının gereği olarak yazılı olmasa da arzulanan, bir insanda görmek istenilen hasletler bulunur. Bunlardan birisi de doğruluk, dürüstlük, samimiyet, mutlak itaat, tereddütsüz bağlılık, içtenlik gibi anlamlara gelen sıdk ve sadâkattir. Sıdk, sadâkat, sâdık, sıddık gibi müştakları bulunan kelimenin “sadaka”, “saddaka”, “tasdik” gibi kelimelerle de yakınlığı olsa gerektir. Sadaka sahip olduğu bir şeyi karşılıksız vermek demektir. Tasdik, kabullenmek, doğrulamak, onaylamak anlamlarına gelir. Bunda da bir tereddüt yoktur.

Aşk şiddetli sevgi, gönül verme, candan sevmek, ibtilâ, tutkunluk gibi anlamlara gelir. Ahter-i Kebîr'de bu anlama gelen kelime "ışk" biçiminde okunmuştur. "Aşk" biçiminde okunan ikinci kelime ise "sarmaşık" demektir (Ahter 1321: 679). Edebiyatımızda söz konusu edilen aşk kavramı her iki kelimenin anlamını içerecek mahiyettedir. Bütün sanat dallarında, özelde de edebiyatta ele alınan en önemli konu şüphesiz aşktır. Aşkın sanatçıdan sanatçıya, insandan insana farklı çağrışımları olduğu gibi, özü sevmek olmakla birlikte toplumdaki farklılıktan mahiyeti farklılaşan bir olgudur da. Hele İslam medeniyeti gibi “Ey habibim sen olmasaydın felekleri yaratmazdım!” (Yılmaz 1992: 113) cümlesinde ifadesini bulan medeniyetin temelini aşka ve sevgiye dayandığı toplumlarda aşk konusu vazgeçilmez bir tema olarak ele alınır. Konunun işlenişinde kuşkusuz topluma yön veren temel değerlerin vaz edildiği kaynağın/kaynakların yönlendirmesi güçlü olacaktır.

Bütün olarak İslam medeniyeti, daha özelde ise Osmanlı medeniyetinin ortaya koyduğu aşkın, sevginin, medeniyete yön veren kendi kaynağı veya kaynaklarından bağımsız olması düşünülemez. Geniş bir yelpazede görünen aşk anlayışı bir tarafla beşerî bir tarafla ilahî aşk olarak karşımıza çıkar. Özellikle Türk İslam edebiyatının ilk dönemlerinde, geleneğin başlangıcında ortaya konan eserlerdeki aşk ve sevgili anlayışı daha çok ilahî sevgiye dayanır. Çünkü medeniyete yön veren dinin temel kitabında her şeyin üstünde sevilmesi gereken varlığın Allah olduğu bildirilir. “İnsanlardan kimi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Allah'tan başka eşler tutar, Allah'ı sever gibi onları severler. İnananlar ise en çok Allah'ı severler." (Kur'an 2/165). Geleneğin devamında işlenen aşkın yelpazesi ise daha geniş bir hâl almaktadır (Aydemir 2007: 81-85).

Aşk söz konusu olunca bir seven bir de sevilen vardır. Klasik edebiyatımızda sevenin sevgisindeki samimiyeti davranışlarına yansır. Sevdiğini kendi canından daha aziz tutar. Sevgilisine hiçbir varlığı ortak etmez. Sevgiliyi anlatırken onu idealize eder. İdealize edilen aşka ve sevgiliye bağlılık da idealize edilir. Aşk, âşık ve sevgili söz konusu olunca bunlarla birlikte en sık kullanılan kelimelerin başında "sıdk", "sadâkat", ve "sadık" kelimeleri gelir. Makalemizde Divan şairlerinin divanlarından derlediğimiz aşk ile sadâkat ve müştaklarının birlikte kullanıldığı beyitler bir araya getirilmiş ve klasik şairlerimizin aşk ve sadâkati nasıl ele aldıkları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Klasik Şiirimizde Aşk ve Sadâkat

Klasik şiirimizde âşık olmak ihtiyarî değildir. İdealize edilen aşka gönlünü kaptıran âşığın geri dönüş şansı yoktur. Sevgiliden gelen her cevr ü cefaya sabretmek zorundadır. Gerektiğinde bu uğurda en değerli varlığı olan canını vermekle mükelleftir. Bu ölçülere uymayan kişinin âşıklığı kabul görmez. Sabırlı olmayanın, sadâkati bulunmayanın zaten aşka yeri yoktur. Bu başlık altında, aşk yoluna nasıl girilir, orada nasıl kalınır, âşıklığın göstergesi nedir, kimler sadık âşık olurlar, kimler olamazlar, vuslat nasıl mümkün olur ve bu saydığımız hususların sadâkatle ilgisi ne ölçüdedir? gibi sorulara cevaplar aranacaktır.

Aşk Yoluna Sadâkatle Girilir

Âşık olmanın, aşk yoluna girmenin anahtarı sıdk ve sadâkattir. Eğer âşık bu yola doğrulukla ve bütün samimiyetiyle girerse onun için Huda'nın gözetimi umulabilir:

*Yine basdum ser-i sıdk ile reh-i aşka kadem
Umarın avn-i Hudâ'dan ki nigehdârum ola
İshak G. 279/2*

Doğrulukla aşkın yolunu tutmayan aşk yoluna girmiş sayılmaz, irfan sahibi değildir. Önder ve olgun bir kişi olamamıştır:

*Sıdk ile her kimse kim tutmadı aşkın yolun
Sâlik ü ârif değil şeyh u reşid olmadı
Nesimî G. 416/3*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Çünkü aşk kâbesine varmanın yolu doğruluk ve yalvarıp yakarmadan geçer. Aşkta hedefe varanların yolu sıdk ve niyaz yoludur:

*Ka'be-i aşka varanın sıdk u niyâzdır yolu
Menzile âkıbet irer kim ki bu râh içindedir
Nesimî G. 144/3*

Başlangıçta aşk meclisinin kurallarını icat eden (Allah) bu meclisin erkânını doğruluk ve vefa olarak koymuştur:

*Sıdk u vefâdan eylemiş erkânını iden
Âyîn-i bezm-i ülfeti icâda ibtidâ
Sakıp 15/4*

Allah ruhları yarattıktan sonra onlardan “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sualine karşılık “belâ/ evet” cevabını almıştır. Allah da bu ikrara itibar etmiştir. Öyleyse insanoğlu bu ahbine sadık kalmalıdır:

*Kâlû belâda yâr ile kavli çün kıldın ey gönül
Kavlinde sâdık dur ki ben inanmışım ikrârına
Nesimî G. 388/3*

Allah her şeyi sudan yaratmıştır (Kur'an 21/30). İnsanoğlunu iki ellerimle yoğurdum dediği balçıktan yaratmıştır (Kur'an 15/26, 28). Aşkın oluşumu sıdk ve safa toprağı ve suyundan çıkar; aşk kimyası bu arz ve sudan zuhur eder:

*Işk âb u hâk-i sıdk u safâdan zuhûr ider
Ol kîmiyâ bu arz ile mâdan zuhûr ider
Mezâkî G. 135/1*

Aşkta Sadâkatle Yol Alınır

Aşk, sevgilinin rızası dışında herhangi bir karşılık beklemeden sevmeyi, kendisi için değil sevdiği için yaşamayı, dürüstlikle hedefine doğru ilerlemeyi, ahde vefa göstermeyi, laftan çok icraatı gerekli kılar.

Usulî, o güneş gibi olan sevgiliye can u gönülden bağlanmış, sevgili yolunda sabah gibi sadık olmuştur:

*O mihre cân u dilden âşık oldum
Yolunda subh gibi sâdık oldum
Usulî Mes. 5/41*

Sevgilinin cevri ü cefası aşğını imtihanı içindir. Sevgili, âşğının iddiasının arkasında ne derece durabildiğini ölçer. Bu imtihanda âşğa sıkıntılar isabet eder. Âşık, bütün bu sıkıntılara doğruluk ve özveriyle göğüs germeli, yılgınlık göstermemeli ve geri adım atmamalıdır:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

*Âşık gerek ki sâdık ile sâbit-kadem dura
Yoksa hezâr-bâr bu âlem gelir gider*

Şeyhî G. 52/4

Âşığın girdiği yolda dur durağı yoktur. Her daim bir gayret içerisindedir. Gayret etmeyen hedefinde ilerleyemez; âşık olmak, sadık olmak gerekir:

Âşık olagör sâdık olagör

Cehd eylemeyen menzil alamaz

Niyazî 75/4

Sevgiliye sadâkatin ve ona olan aşkın şiddetinin ucu açıktır. Onun takdirini sadece sevgili yapacaktır. Halisane gayretler onun tarafından takdir edilecek ve ona göre lütuf gösterilecektir. Nedim, sevgilinin güzelliğine âşık olmuş, kavlinde de durmuştur. Bu sevgili için yeterli değilse de gedanın şaha arzı için uygun düşer:

Nedimâ hüsnüne olmuşdur âşık

Öyle bir âşık kim kavlinde sâdık

Kereme ne kadar değilse lâyık

Ar etmez efendim şehler gedâdan

Nedim Mrb. 45/4

Edebiyatımızda âşığın sevgiliye hesap sorması veya onun yolunda çok cefalar çektiğini belirtmesi edebe uygun değildir. Onun için sadık, çılgın âşık sevgiliye “ne oldu”, “niye oldu” gibi sözler etmemesi gerekir. Sadece samimiyetle ona bağlı kalmalıdır:

Âşık-ı sâdık-ı şeydâsan eger eyleme lâf

Hazer it söyleme dildârıla güftâr çi bûd

Nigarî G. 136/9

Sâdık âşık için can yakan azabın çaresi sadece sabretmek ve yanmaktır:

Çâre-i dâğ-ı ciger-sûz nedir âh didim

Sabr kıl ‘âşık-ı sâdıksan eger yan didiler

Nigarî G. 196/3

Bir âşık için sadâkat ile bir dilberi sevmek ne güzel bir davranıştır:

Ne güzeldür Behiştî bir ‘âşık

Seve bir dil-beri sadâkat ile

Behiştî G. 462/5

Sâdık Âşık Aşk Acılarından Zevk Alır

Aşk acısının ve sevgiliye kavuşma yolunda çekilen sıkıntıların âşığa verdiği ayrı bir lezzet vardır. Bu tadı alan âşık daima onu ister. Edebiyatımızda birçok örneği bulunan bu duruma aşağıdaki

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

beyit örnektir. Sâdık âşık, aşk derdine müptela olanın beladan haz etmesi gibi sevgilinin cevrine can verir:

*Âşık-ı sâdık olan cevrine yârun cân virür
Mübtelâ-yı derd-i ışk olan belâdan hazz alır
Hayretî G. 107/2*

Âşığın bu lezzeti alabilmesinde sadâkat önemli rol oynar. İnsanın aşk lezzetini candan hissedebilmesinin yolu âşığın sadâkat ve safa ile sevgilinin de cefa ile dopdolu olmasından geçer:

*Kişi zevk eylemege lezzet-i ışkî cândan
Kendi pür-sıdk u safâ yârı cefâ-kâr gerek
Âşık G. 25/3*

Sevgilinin her sözü ve her hareketi ister olumlu ister olumsuz olsun âşık tarafından hüsnü kabulle karşılanır; sevgili acı söz söylese âşık onu baldan tatlı bilir, kötü söz söylese kendisini muhatap aldığı için sevincinden ne yapacağını bilemez hâle gelir. Sâdık âşık, tıpkı inancı tam olanların duaya can verdikleri gibi sevgili kendisine sövse sevincinden ölür:

*Âşık-ı sâdık sevincinden ölür söğse nigâr
İ'tikâdı pâk olan kişi duâya cân virür
İshak G. 33/4*

Sevgili uğruna çekilen acılar büyüdükçe âşık ondan zevk alır. Âlemde sadık âşık, aşk sarhoşluğu ile ateşe girse memnuniyetinden oradan çıkmak istemez:

*Cihânda âşık-ı sâdık odur ser-mest-i ışk iken
Eger kim âteşe girse dahi memnûn olur çıkmaz
Mezâkî G. 193/4*

Hatta âşık aşkı yolunda sadık kimseye, sevgilinin cefasının mihr ü vefasından daha üstün geldiğini düşünür:

*'İşkî yolunda Zelîhâ gibi sâdık olana
Yeg gelür mihr ü vefâsından cefâsı Yûsufuñ
Nizamî G. 60/4*

Âlemdeki sevgiliyi çağrıştıracak her şey âşığı yakından ilgilendirir. Sâdık âşık padişah olarak düşünülen sevgilinin kulunun kulu ile bile birlikte olsa, ona düşünde padişah olmak gibi hoş gelir:

*Düşinde pâdişâh olmak gibidür 'âşık-ı sâdık
Zaman ile kulunun kulu ile hemnişîn olsa
Yahya Bey G. 384/3*

Sâdık Âşık Kıskanır

Âşıklığın bir mertebesi sevgilinin herkesten ve her şeyden kıskanılma aşamasıdır. Yahya Beyin;

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010

*Kâşkî sevdüğümü sevse kamu ehl-i cihân
Sözümüz cümle hemân kıssa-i cânân olsa
Yahya Bey G. 386/2*

beyitinde ifade edilen paylaşım ise aşkın daha üst bir mertebesi olsa gerektir. Sevgili âşık açısından her şeyden ve herkesten kıskanılmalı bir varlıktır. Sevgiliyle konuşan Cebrail bile olsa değişen bir şey olmaz:

*Cibrîl ise de âşık-ı sâdık hased eyler
Ol şüh ile bir köşede tenhâ kimi görse
Mezâkî G. 401/5*

Sâdık Âşıkların Korkuları Yoktur, Sevgili Uğruna Canlarını Verirler

Aşk yoluna girmek peşinen sıkıntılara katlanmayı kabul etmek demektir. Bu sıkıntılar içerisinde kınanmaktan aşağılanmaya, cevr ü cefa çekmekten can vermeye kadar her ihtimal vardır. Sâdık âşıklar kimseden korkup çekinmezler; kalpleri saf, alını açık, yüzü aktırlar. Onlar girdikleri yolda yüzlerini kara çıkaracak bir iş yapmadıkları gibi hâlisane işlerinin gereğini yaparlar:

*Âşık-ı sâdık olanlar kimseden etmez hazer
Çünkü kalbi sâfidir alını açık hem yüzü ağ
M Rûmî 125/4*

Sâdık âşık Hak yoluna canını veren kimsedir:
*Âşık-ı sâdık ol durur Hak yoluna şehîd ola
Hakk-ı dîni olur anun vermiş anun bahâyine
Nesimî G. 394/4*

Sâdık âşık sevgilinin yolunda can verse buna şaşılmaz. Çünkü o aşk derdiyle öyle kendinden geçmiştir ki sarhoş olan insanın uykudan haz alması gibi memnun olur:

*Yoluñda ölmege cân virse tañ mı 'âşık-ı sâdık
Katı mest olıcak âdem olur çün hâbdan mahzûz
Cafer Çelebi G. 81/3*

Âşıklığın Kıtası Sadâkattir

Her ne kadar aşk ve âşıklık yelpazesi geniş bir kavram ise de idealize edilen âşıklıkta olmazsa olmaz ölçüler vardır. Âşıklığın en önemli kıtası da halisane, bir menfaat gözetmeksizin sevmek ve bu sevginin getirdiği bütün zorluklara tereddütsüz seve seve tahammül göstermektir. Sevgili, âşığı sadâkat açısından imtihan eder; sadık bulursa akşam sabah ona iyilik etmesi umulur:

*Dil-ber odur ki âşıkın eyleye imtihân
Sâdık bulursa şâm u sabâh ola mihribân
Ziyaî G. 377/1*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Âşık, sevgiliyi canından aziz tutmalıdır. Öyle ki sadık âşık, sevgiliyi can, kendisini beden bilir:

*İy âşık-ı sâdık öyle bil kim
Ma'sûka revân u sen bedensen*

Nesimî G. 302/3

Âşığın canı sevgiliye aittir. Dilediği zaman almaya hakkı, âşığın da tereddütsüz vermeye dair ahdi vardır. Sevgili can dileyince vermemek olmaz. Âşıklık kitabında sadık âşığın kanı sevgiliye helaldir; onun kanına girse de vebal olmaz:

*Âşık-ı sâdıkın kanı yâre helâldür velî
Girse eger revâ degül dil-ber anun vebâline*

Nesimî G. 364/7

Âşık sadık fecr gibi sevgilinin mihrine sadıktır; gerekçesi ise ona âşık olmasıdır:

*Rahîmî subh-ı sâdıkveş senün mihründe sâdıkdur
Kabûl it vasfını ol zerrenün zîrâ ki âşıkdur
Cemâl-i bâ-kemâlün seyrine hakkâ ki lâyıkdur
Yüzün gün gibi göster göreyin devletlü sultânım*

Rahîmî Mrb 12/7

Sâdık âşık olmak canını ortaya koyup başını bu uğurda terk etmeyi gerektirir:

*Ger âşık isen sıdk ile şol dil-bere gel kim
Cân ile cihân ortaya koy terk-i ser eyle*

Nesimî G. 356/4

Âşığın âşıklık iddiasına şahidi onun sadâkatidir:
*İsbât-ı müdde'â-yı mahabbet yeter bu kim
Hâzır güvâh-ı sıdk-ı nefesdür atâsımız*

Mezâkî G. 159/3

Mecnûn gibi, Ferhat gibi herkesçe âşıklığı tescillenmiş kahramanlar vardır. Onlar gibi âşık rolündeki Amrî'nin de ömrü aşk ile geçmiş, bütün âlemde sıdkı ile tanınmıştır:

*Işk ile geçdi 'ömrümüz 'Amrî
Sıdk ile 'âlem içre ma'lûmuz*

Amrî G. 40/6

Âşık, sinesindeki dağını gösterip aşkta olan sadâkatini izhar etmiştir:

*Aşkta sâdıklık izhâr etti dâğın gösterip
Gâlibâ derlerdi kâzib kıldı andan âr subh*

Fuzulî G. 54/6

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Âşık sevgiliyi görse ağlar, görmese ağlar. Sâdık âşığın sevgiliyi görünce ağlamasının nedeni bakışını temizlemek içindir:

*Yâri gördükçe gönül çeşmini nem-nâk eyler
Âşık-ı sâdık odur kim nazarın pâk eyler*

Hâletî G. 285291/1

Âşığı Diğerlerinden Ayıran Sadâkatidir

Her işin, her mesleğin, her yolun yolcusu aynı değildir; en azından aynı performansı gösteremez. Âşıklıkta da durum böyledir. Aşkta özverinin bir sınırı yoktur. Hep idealize edilir. Klasik şiirimizde biz sevgili-âşık-rakip ilişkisini, anlatıcı âşığın anlattıklarıyla biliriz. O sevgiliye, âşığa, âşıklığa ve rakibe dair ne anlatıyorsa ona itibar ederiz. Âşık rolündeki şair sevgilide olduğu gibi aşkı ve âşıklığı da idealize eder. Ona göre kendisinden daha öte bir âşık yoktur. Asıl sadık âşık bizim âşığımızdır; Mecnûn'un ancak adı vardır:

*Bende Mecnun'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var
Âşık-ı sâdık benim Mecnûn'uñ ancak adı var*

Fuzulî G. 75/1

Yunus, hem âşık, hem sadık olduğunu, onu diğer âşiklerden ayıran tarafın da bu olduğunu belirtir:

*Yûnus eydür ben âşıkam hem âşıkam hem sâdıkam
Bu ayruk âşiklar gibi yokdur arâyişüm benim*

Yunus G. 204/6

Yunus'un benzer bir söyleyişi şu dördlüğünde de dile getirilir:

*Yûnus gerçek âşıkısam
Hak yolına sâdıkısam
Hıdmetlere lâyıkısam
Senden yüzüm döndürmezem*

Yunus Mrb. 219/5

Meâlî'nin beytinde de âşığın sadıklığı vurgulanır ve bu özelliğin âşığı diğerlerinden ayırdığı belirtilir:

*Yâr-ı sâdıkdur Me'âlî sen musâhib ol aña
Görme gayriler gibi ol mübtelâyı ey sanem*

Meâlî G. 147/9

Divan şairinin en fazla cedelleştiği tiplerden birisi zahit tipidir. Onu özden yoksun, riyakâr, menfaatine düşkün gibi değişik sıfatlarla şiirlerine konu eder. Takip eden beyitte de zahidin bu özelliğine işaret edilerek zahidin muhabbete gerekli olan sıdktan yoksun olduğu söylenir:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

*Zâhid ne deñlü da'vî-i kurb eylese yine
Ber-muktezâ-yı sıdk-ı mahabbet hilâf olur
Mezâkî G. 130/6*

Her sadâkat iddiasında olan sadık olmadığı gibi sevgilinin güzelliğine çılgın âşık geçinen maymun iştahlı âşıklar da gerçek âşık değildir:

*Kız ile her da'vi-yi sıdk eyleyen sâdik midir
Hüsnüne şeydâ geçen her bü'l-heves âşık midir
Hazık G. 77/1*

Âşığın Âşıklığını İspattaki En Önemli Ölçüsü Sadâkatidir

Âşığın hal dili aslında sevgiliye malumdur. Zaman zaman âşık sevgilinin kendi âşıklığından şüphesi olduğunu düşünür ve bunu sözle de ispata çalışır. İspatta kullandığı en önemli kanıtı sadâkatidir. Nasıl ki imanda şüpheye yer yok ise âşığın da sevgiliye olan muhabbetinde öyle şüphe yoktur:

*Dinün sevüsi sıdk ile bu 'Aynî dilinde
İmânda emânum gibisin sevgülü mahbûb
Aynî G. 55/7*

Âşığın âşıklıktaki sıdkı iman etmeye benzer:
*Bir şem' alıban bende seni isderem iy dôt
Sıdkuma benüm dünyâda imân niçe benzer
K.Burhaneddin G. 639/4*

Sevgilinin kapısında âşık geçinen çokları vardır. Rahimî sevgiliden sadâkat ehli âşığı diğerleriyle bir tutmamasını ister.

*Mahabbet kulların bir görme agyâr ile kapunda
Sadâkat ehlini addeyleme ey dost adâdan
Rahimî G. 250/5*

Sevgiliye sadık âşık geçinen çoktur ama hak ile bakılırsa hakikatte Yahya gibisi yoktur:

*Güzelsin sana şâhum âşık-ı sâdik geçer çokdur
Bakarsan hakk ile Yahyâ gibi yokdur hakikatde
Ş. Yahyâ G. 333/5*

Âşığın birçok rakibi vardır ve onlar daima âşık hakkında sevgiliye yanıltıcı bilgiler verirler. Âşık buna karşı ne yapsın? Sadâkatle sevgiliye âşık olduğunu Hakk'a havale ederek inandırmaya çalışır:

*Çok dürûg eyler benüm hakkumda erbâb-ı hased
Hak bilür cânâ sana sıdk ile 'âşıkdur gönül
Hâletî Kt. 6156*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Âşık, aşktaki sadâkatini “*Biz şüphesiz ahdimizde dururuz.*” (Kur’an 6/146; 12/82; 15/64; 27/49) ayetini delil getirerek ispata çalışır:

*Âşık-ı sâdık benem ‘ışkuñ yolunda râstî
Sıdk-ı dâ ‘vâma delîl innâ lenahnü’s-sâdikûn
Figânî G. 65/4*

Sonunda âlem âşığın aşkında hayran olduğunu bilmiştir. Şüphesiz sadâkat, ihlâs ve muhabbet ehline hilaf yoktur:

*Bildiler ‘âlem benüm ‘ışkında hayrân oldıgum
Sıdk u ihlâs u mahabbet ehline yokdur hilâf
Nakşî G. CXXXVI/4*

Âşık, sevgiliden/ şeyhinden Fuzulî’ye lütuf nazarını eksik etmemesini, özünün ona sıdk ile bir dergâhın bendesi gibi bağlı olduğunu söyler:

*Nazar-i lütf dirîğ etme Fuzûli’den kim
Saña sıdk ile özün bende-i der-gâh bilir
Fuzulî G. 107/5*

Sevgilinin kapısında bendeleri çoktur amma kendisi gibi ihlas ve sıdk ile yaratılanı azdır:

*Kapunda bendelerün çok kulun gibi ammâ
Be-gâyet az ola ihlâs u sıdk ile mecbûl
İshak K. 7/16*

Kimler Sâdık Âşık Olamazlar

Âşık olmak her kişinin altından kalkabileceği bir yük değildir. Yahya Beyin dediği gibi âşık olmak demirden bir dağı delip boynuna almak gibidir:

*Bir demür tağı delüp boynına almak gibidür
Her kişi ‘âşık olurdu eğer âsân olsa
Yahya Bey G. 386/1*

Âşıklığın göstergesi sadâkattir. Sadâkat arsasının şehsüvarı olmayan, aşkın yakıcı ateşine korkusuzca giremez:

*Kim girirdi âteş-i sûzân-ı ıška bî-hazer
Şeh-süvâr-ı arsa-i sıdk-ı sîmâ-veş olmasam
Mezâkî G. 301/5*

Sevgilinin devrinde ayrılık ve vuslatı bir bilmeyen sadık âşık olamaz:

*‘Âşık-ı sâdık degül mihründe ey bedr-i münîr
Bilmeyen devründe devr-i vuslat u hicrânı bir
Rahîmî G. 68/4*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

İdealize edilen âşığın sevgilinin iradesi yanında kendi iradesi yoktur. Sevgilinin rızasında kendi rızasını terk etmeyen âşık sadık âşık olamaz:

*Heyhât kanı dünyede bir âşık-ı sâdık
Kim terk ola mahbûbu rızasında rızası
Şeyhî K. 6/17*

Şeyhî'ye göre, âlemde candan haber bilecek arife mahrem ve candan geçecek sadık âşık kalmamıştır:

*Haber bilmeğe cândan kanı mahrem-i ârif
Güzer kılmağa cândan kanı âşık-ı sâdık
Şeyhî G. 93/6*

Gerçek âşığın boynunda rütbeyi gösteren ferman bulunmaz; Hak yoluna sadık olanın yanlış zannı ve yalan dolan, fitne fesat dedikodusu olmaz:

*Eger gerçek âşıkısan boynundagı menşûr nedür
Hak yolına sâdıkısan yanlış sanu tezvîr nedür
Yunus G. 56/1*

Vuslatın Yolu Sadâkatten Geçer

“*Hakikat aramakla bulunmaz; bulanlar arayanlardır.*” özlü sözünde hedefe ulaşmakta gayretin mutlak gerekliliği ama her gayretin sonunda mutlak hedefe ulaşmanın mümkün olmadığı anlatılır. Klasik edebiyatımızda idealize edilen âşığın vuslata eriştiğini hemen hiç göremeyiz, ya da âşık vuslatı ifşa etmez. Buna rağmen âşık sevgili yolunda çekilen meşakkatten lezzet alır ve her zaman ona kavuşma ümidiyle yaşar. Mustafa Rûmî de beyitinde vuslatı bulanların sıdk ile bulduğunu, vuslat ilinin aşk ile açıldığını söyler:

*Sıdk ile buldu bulanlar vuslatı
Aşk ile açıldı vuslatın ili
M Rûmî ek Ş. 15/3*

Kadı Burhaneddin vuslata ermeyi sıdka bağlamıştır:

*Lebleridür cânüm benüm cânüm irince ol lebe
İrdi cânüm lebüme ki sıdk ile cânâ gelmişem
K. Burhaneddin G. 181/2*

Sevgili vuslat için gerekli olan sıdki âşığında görmüştür ama henüz vuslatını vermemiştir. Âşık rolündeki şâirin sitemi de onadır:

*Sıdkımı bildi hüsni ışkında
Bes bize vaslının safâsı kanı
K. Burhaneddin G. 128/5*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Sırrî'nin beyitinde de sevgiliye kavuşmak isteyenın önkoşul olarak başarması gereken şartları arasında sıdk ile meydana başını koyabilme ve bu uğurda ömrünü sarf etme sayılmıştır:

*Sıdk ile 'âşık olan meydâna koysun başını
'Ömrünü sârf eylesin bu yolda cânân isteyen
Sırrî G. 25/3*

Yahya Bey, hâl ehlinin ayrılıkta bir başka tat bulunduğunu, sadık âşıkların da vuslatı kolay istemediklerini ifade eder:

*Ehl-i hâle başka bir âlem durur derd-i firak
Âşık-ı sâdık visâl-i yârı âsân istemez
Yahya Bey G. 150/6*

Divan şiirinde sevgili bir saray istiaresi etrafında anlatılır. Sevgili padişahdır âşık ise kuldur. O sultan kendisine sadâkatle hizmet eyleyeni kulluğa kabul ederek kulunu sultan eder:

*Şâh-ı hûbâna sadâkatle gönül hıdmet eyle
Bende-perverlik ider 'abdini sultân iderek
Nigarî G. 407/5*

Sevgili yolunda sabrederek ilerleyen sadıklar daima sevgilinin lütfunu görmüşlerdir:

*Şâd sâdıklar olar kim sabr kıldı ihtiyâr
Dil-berin yolunda gör kim lütfa irdi dâ'imâ
Nesimî G. 4/14*

Sonuç

Klasik edebiyatımızda anlatılan aşkın ve sevgilinin yelpazesi geniştir. Beşeri bir güzele duyulan sevgiden Allah'a yönelen ulvî sevgiye kadar aşkın anlatımı hemen hemen aynı teşbih ve mecazlarla dile getirilir. Büyük ölçüde geleneğin yönlendirdiği idealize edilen sevgili tipi gibi aşk ve âşık da idealize edilir. Âşıktan beklenen özverinin sınırı yoktur.

Aşk ve âşıklık söz konusu olunca aşkın olmazsa olmaz şartı sadâkat devreye girer. Sadâkatin klasik şiirimizde sıdk, sadâkat, sadık gibi müştaklarının daha yoğun tercih edildiğini görüyoruz. Aşk bağlamında söz konusu ettiğimiz bu kavramın dinî terminolojide de önemli bir yer işgal ettiği anlaşılıyor. Edebiyatımızdaki kullanımında zaman zaman kelimelerin sözlük anlamları dışında dinî terminolojideki kullanılan anlamlarıyla da örtüştüğünü görüyoruz.

Yukarıda bir araya getirdiğimiz örneklerden hareket edildiğinde aşk ve sadâkat ilişkisi için özetle şunlar söylenebilir: Sadâkat aşk yoluna girmenin anahtarıdır. Orada kalabilmenin yolu sadâkatten geçer. Âşıklığın kıstası sadâkattir. Aşktan zevk alabilmenin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

ölçüsü sadâkattir. Sâdık âşık kıskanır. Sadâkati olmayanlar âşık olamazlar. Âşıklar sevgili uğruna her türlü fedakârlıktan çekinmezler. Anlatıcı âşığı diğerlerinden ayıran sadâkatidir. Vuslatın yolu sadâkatten geçer.

KAYNAKÇA

- AMBROS, Edith (1982). *Candid penstrokes: the lyrics of Me'âlî an Ottoman poet of the 16th century*, Berlin.
- Amrî (1979). *Divan Tenkidli Basım*, Haz. Mehmet Çavuşoğlu, İstanbul.
- AYAN, Hüseyin (1990). *Nesîmi Divânı*, Akçağ Yay., Ankara.
- AYDEMİR, Yaşar (2000). *Behiştî Divanı*, MEB Yay., Ankara.
- AYDEMİR, Yaşar (2007). “Edebiyat Medeniyet İlişkisi ve Bu İlişkinin Divan Şairinin Sevgili Tipine Yansıması”, *Prof. Dr. Abdükkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu 12-13 Nisan 2007*, İstanbul s.73-88.
- BİLGİN, Azmi (2004). *Nigârî Dîvânı*, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2000). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara.
- DOĞAN, D. Mehmet (1996). *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul.
- ERDOĞAN, Kenan (2008). *Niyazî-i Mısrî Dîvânı*, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (1980), *Kadı Burhanettin Divanı*, İstanbul.
- Fuzulî Divanı (1990). Haz. Kenan Akyüz vd., Ankara.
- GÜFTA, Hüseyin (1992). *Hazık Mehmed Efendi'nin Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*, Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi.
- GÜRGENDERELİ, Müberra(2002). *Hasan Ziyaî Hayatı, Eserleri, Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin)*, Ankara.
- Hayretî (1981). *Dîvan Tenkidli Basım*, Haz. Mehmet Çavuşoğlu- M. Ali Tanyeri, İstanbul.
- İPEKTEN, Haluk (1974). *Karamanlı Nizamî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, Ankara.
- İSEN, Mustafa (1990). *Usûlî Divanı*, Ankara.
- İSEN, Mustafa-Cemâl Kurnaz (1990). *Şeyhî Divanı*, Ankara.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

- KARAHAN, Abdülkadir (1996). *Figânî ve Divânçesi*, İstanbul.
- KAVRUK, Hasan (2001). *Seyhülislâm Yahyâ Divânı*, Ankara.
- KAYA, Bayram Ali (1996). *Azmîzâde Halefî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- KILIÇ, Filiz(1998). *Âşık Çelebi Divanı*, Gazi Ü. SBE. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- KIRBIYIK, Mehmet (1999): *Kâtib-zâde Mustafa Sâkıb: Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi.
- Kur'an-ı Kerim Lügatı* (1989). Mütercim: Mahmut Çanga, Timaş Yay., İstanbul.
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali* (2007), Haz. Hayrettin Karaman vd., TDV. Yay., İstanbul.
- MERMER, Ahmet (1991). *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Ankara.
- MERMER, Ahmet (1997). *Karamanlı Aynî ve Divanı*, Ankara.
- MERMER, Ahmet (2004). *Kütahyalı Rahîmî ve Divanı*, İstanbul.
- Mustafa Rûmî Efendi (1998). *Divan*, Haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu-Mustafa Tatçı, Ankara.
- Nakşî İbrahim Efendi (2000). *Nakşî Divanı*, Haz. Emrah Ayhan, Marmara Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksel Lisans Tezi, İstanbul.
- Nedîm Divanı* (1997). Haz. Muhsin Macit, Ankara.
- AÇIL, Berat (2005). *Sırrî Râhile Hanım ve Dîvânı*, Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul..
- TATCI, Mustafa (2005). *Yûnus Emre Divânı-Tenkitli Metin*, İstanbul.
- TDK Türkçe Sözlük* (1998), Haz. İsmail Parlatır vd., Ankara.
- The Life And Works of Taci-zade Cafer Çelebi, With A Critical Edition of His Dîvân* (1983). By. İsmail E. Erünsal, İstanbul.
- Üsküplü İshak Çelebi (1990). *Dîvan Tenkidli Basım*, Haz. Mehmet Çavuşoğlu- M. Ali Tanyeri, İstanbul.
- Yahya Bey (1977). *Divan -Tenkitli Basım-*, Haz. Mehmet Çavuşoğlu, İstanbul.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*